

OROSZ LEVÉLTÁRI FORRÁSOK A MAGYAR–SZOVJET DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK FELVÉTELÉRŐL (1934)

A diplomáciai kapcsolatok felvétele Magyarország és a Szovjetunió között 1934-ben egy rendkívül különös mozzanata a két világháború közötti magyar diplomáciatörténetnek. A Gömbös Gyula nevével fémjelzett magyar kormány ugyanis ekkor egy olyan állammal normalizálta a viszonyát, amelynek ideológiai alapállása a magyar uralkodó elit felfogása szerint fenyegetést jelentett az 1919-ben Magyarországon hatalomra jutott keresztény-nemzeti ellenforradalmi rendszer társadalmi-politikai berendezkedésére. Az 1934. január 21-től Rómában folytatott tárgyalások végeredményeként a tárgyalófelek, magyar részről Jungerth-Arnóthy Mihály rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, szovjet részről Vlagyimir Patyomkin római nagykövet február 6-án (február 4-ére antedatált) diplomáciai jegyzékben mondták ki az országai közötti diplomáciai kapcsolatok felvételét. Aláírtak ezenkívül egy február 6-i keltezésű, hét pontból álló jegyzőkönyvet is, amely végső soron a magyar diplomácia érdekeinek érvényesülését tükrözte, hiszen jelentős mértékben korlátozta a budapesti szovjet külképviselet (követség, kereskedelmi kirendeltség) apparátusának mozgásszabadságát és cselekvési szabadságát, így például szabályozta a futárszolgálat működését, tiltotta az egykori és korabeli magyar állampolgárok alkalmazását a budapesti szovjet misszión. A jegyzőkönyv rögzítette azt is, hogy a diplomáciai képviselőknek tartózkodniuk kell a másik állam belügyeibe való beavatkozástól, a másik kormány és a közintézményei elleni izgatástól. Végezetül egy ugyancsak bizalmas levélváltás keretében maximalizálták a felállítandó missziók személyi létszámát.¹

A felek megállapodtak abban is, hogy 1934. július 1-jei határidővel állítják fel a külképviseleteiket a másik fővárosában, s addig harmadik országban állomásozó diplomatákat neveznek ki kettős megbízatással a másik ország fővárosába. Így került egyelőre ankarai állomáshelyének meghagyása mellett kettős megbízatással Moszkvába Jungerth-Arnóthy Mihály, míg a szovjet diplomácia Adolf Markovszkij bécsi követet dezinálta ideiglenes jelleggel a magyar fővárosba.

A szovjet külügyi apparátus utókorra hagyott teljes iratanyagát, így az általunk közölt dokumentumokat is az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltárában őrzik.² Ebben az archívumban nagymértékben korlátozott a kutatói szabadság, a két világháború közötti időszakban keletkezett iratokhoz való hozzáférés még manapság is számtalan adminisztratív és bürokratikus akadályba ütközik. Ezért kutatásaink során mindig kiemelt figyelmet fordítottunk arra, hogy az orosz (egykori szovjet) diplomáciai forrásokat minél nagyobb számban és lehetőleg teljes terjedelemben ismertessük meg a tudományos közvéleménnyel, elősegítve ezzel a hazai történeti elemzéseket.

Noha mind a magyar, mind az orosz történeti irodalomban már szép számmal jelentek meg olyan – részben monografikus – feldolgozások, amelyek ennek a diplomáciai aktusnak a nemzetközi hátterét, a magyar és a szovjet diplomácia szempontjából meghatározó mozgatórugóit feltárták, illetve eseménytörténeti fonalát rekonstruálták,³ az orosz primer források közzétételének szükségességét még egy tényező indokolja. A magyar külpolitika kapcsolódási pontjait a Szovjetunióhoz a rendszerváltás előtti feldolgozások – a szovjet levéltárak kutatási korlátozásai miatt – jobbára csak a parallel magyar forrásanyagra támaszkodva tapinthatták ki, az 1990-es évektől megjelenő szakmunkák pedig csak hivatkoztak a már részben elérhető orosz forrásokra.

A Magyarország és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok felvételéről az összes olyan külügyi forrást felvonultatjuk, amelyekhez moszkvai kutatásaink során hozzáférhettünk. Ezek az iratok magyar nyelven most kerülnek először közlésre, négyük kivételével orosz nyelvű publikálásukról sincs tudomásunk. Korábban, a *Szovjetunió külpolitikájának dokumentumai* című monumentális szovjet diplomáciatörténeti okmánytár 1971-ben megjelent megfelelő kötetében négy iratot már közöltek.⁴ Ezek közül háromnak a másolatban megőrződött példányát magunk is megtaláltuk a külpolitikai levéltárban.⁵ Nem kívánjuk említés nélkül hagyni ugyanakkor, hogy az említett forrástár reprezentatív személyekből álló szerkesztőbizottsága, amelynek elnöke Andrej Gromiko akkori külügyminiszter volt, az iratok publikálásakor a legtöbb elemi módszertani követelményt figyelmen kívül hagyta. A szerkesztők az iratokat végletelesen kiragadták a szöveggörnyezetükből, tehát nem tették közzé a hozzájuk kapcsolódó kiegészítő dokumentációt (jelentéseket, táviratokat, szakértői háttéranyagokat stb.), sőt még levéltári jelzetüket, titkosításuk fokát és a másolatok rendeltetési helyét sem árulták el. Így például, nyilván a Szovjetuniót érő presztízsveszteség miatt, az 1934. február 4-ei magyar–szovjet diplomáciai jegyzékcserehez szorosan hozzátartozó, de a keletkezés idején sem publikus február 6-ai jegyzőkönyvet és bizalmas levélváltást még szűk negyven év elteltével is elhallgatták a szakmai közönség elől.⁶

Iratok⁷

I. J. Z. Szuric⁸ ankarai követ feljegyzése a Jungerth-Arnóthy Mihály⁹ ankarai magyar követtel folytatott megbeszéléséről¹⁰
Ankara, 1934. január 11–12. (Géptelt másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 56–58.)

Szigorúan titkos

1934. február 5.

A Tahyt¹¹ felváltó új magyar követ megbízólevelének átnyújtása után jött el hozzám. Kijelentette, hogy a szovjet–magyar közeledés régi barátjának és hívének tartja magát, majd azzal kezdte a beszélgetést, hogy szeretne elődje nyomdokaiba lépni. Kifejezte abbéli reményét, hogy ahogy Tahynak, neki is segíteni fogok a munkájában.

Arról beszélt, hogy több mint tíz évet töltött Szovjet-Oroszország szomszédságában, a balti államokban és Finnországban, ahol egyúttal a szovjet ügyek figyelemmel kísérése is a hatáskörébe tartozott. A szovjet valóság figyelmes tanulmányozása közben még inkább arra a meggyőződésre jutott, hogy feltétlenül rendezni kellene a diplomáciai kapcsolatokat államaink között. Nagy lelkesedéssel beszélt azokról a sikerekről, amelyek a Szovjetunió építését jellemzik, és el kell ismerni, hogy valóban jelentős és alapos ismeretekről tett tanúbizonyságot.

Új posztjára nem kis izgalom és aggodalom nélkül lép. Az ő feladata lesz Magyarországot képviselni Törökországban, éppen abban az időszakban, amikor a török külpolitika hatalmas változásokon megy keresztül. Még nem eléggé tájékozott ahhoz, hogy pontos ítéletet alkosson minderről. Az elődje mindenestre megerősítette azt a benyomását, mely szerint a török politikában olyan tendencia kezd kibontakozni, amelynek következtében Törökország a revízióellenes francia politika érdekkörébe kerül. Ezzel kapcsolatban Magyarország számára különös aggodalomra adnak okot a török kormány legutóbbi balkáni akciói. A Bulgária elleni együttműködésnek, amelyet

a kisantant kezdeményezett, Magyarország közép-európai helyzetére nézve negatív következménye lesz. Már csak önmagában az a körülmény, hogy a kisantant befolyása erősödik a Balkánon, jelentősen megnehezíti Magyarország helyzetét.

Igaz, hogy a török külügyminiszterrel folytatott megbeszéléseit követően kis-sé megnyugodott. Tevfik Rüstü¹² mindenáron biztosítani kívánta arról, hogy Magyarország érdekeit teljes mértékben figyelembe veszik, és a török kormány nem fogja hagyni, hogy olyan kombinációkba rángassák bele, amelyek túlmennek egy szigorúan védelmi, a balkáni államok belső határainak éles megvonását célzó megállapodás keretein. A külügyminiszter egyúttal biztosította arról is, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy ennek a megállapodásnak Bulgária részvételével balkáni jellege legyen. Tehát a megállapodásból el fogják tüntetni a revízióellenes jelleget.

Magyar kollégámnak természetesen semmilyen alapja nincs arra, hogy ne higgyen Tevfik Rüstü bej kijelentésének, de mégiscsak tart attól, hogy a kisantanttal való együttműködés útjára lépő Törökország nem tudja majd visszatartani magát az általa kívánt lépcsőfokon, és tovább rántják, mint szeretné.¹³

Második beszélgetésünk során a magyar követ elmondta, hogy mielőtt elutazott Budapestről, részt vett azon a megbeszélésen, amelyen megvitatták diplomáciai kapcsolataink felvételének kérdését.¹⁴ Erre azért volt szükség, mert Rómából olyan hírek érkeztek, melyek szerint Mussolini és Litvinov eszmecsereét folytatott erről a kérdésről.¹⁵ Bár elutazásának idejére még nem született végleges döntés, mégis azt érezte, hogy nagyon eltökéltek a tárgyalások megkezdésére. A tárgyalások helyszínéül több szempont alapján Ankarát jelölték ki. A magyar kormány mindenekelőtt figyelembe vette, hogy Törökország régen milyen szerepet játszott az országaink közötti diplomáciai kapcsolatok rendezésének előkészítésében.¹⁶ Számoltak azzal is, hogy milyen előnyökkel járna, ha Jungerthet bíznák meg a tárgyalások vezetésével, hiszen ő tisztában van a szovjet helyzettel és részt vett Berlinben az első szovjet–magyar egyezmény aláírásában. Természetesen kollégám ekkor néhány nekem szóló bókot is elengedett, s megemlíttette a szerepemet.

Magyar kollégám rámutatott arra, hogy Gömbösnek most jóval könnyebb lesz megvalósítani az elismerést, mint annak idején Bethlennek. A berlini egyezményeket főképpen az akkori kormánykoalíció részét képező keresztény párt ellenállása miatt nem sikerült keresztülvinnie a parlamenten. Most a helyzet megváltozott, a párt ellenzékben van, és súlya erősen lecsökkent. Az egyetlen dolog, ami most nyugtalanítja kollégámat, Magyarország pénzügyi nehézségei. A magyar kormánynak nem lesz könnyű költségvetéséből félretenni a moszkvai misszió felállításához szükséges összeget, amely minden eddigi információ szerint jelentős lesz.

Kollégám makacs visszatérése a pénzügyi jellegű nehézségekhez azt a benyomást keltette bennem, hogy a magyar kormány láthatólag szeretne visszakanyarodni ahhoz a régi sémájához, mely szerint a diplomáciai kapcsolatokat a missziók kölcsönös létrehozása nélkül vegyük fel, és valószínűleg az a szándéka, hogy érdekeinek képviseletével az egyik szomszédos országban lévő misszióját bízta meg. Nem kizárt, hogy ezt a megbízatást ankarai kollégámra ruházzák, hiszen ő a szovjet viszonyok ismerője. Ez a kettős megbízatás a magyar kormány szempontjából azzal az előnnyel járna, hogy szükség esetén megkönnyítené számára itteni tekintélyünk igénybe vételét.

Magyar kollégám láthatólag semmit sem tudott arról, hogy a tárgyalások helyszínét át kívánják tenni Rómába. Úgy éreztem, hogy a tárgyalások helyszínének áthelyezését csak mostanában erőszakolhatták az olaszok a magyarokra. Teljesen

világos az a cél, amelyet az olaszok el akarnak érni ezzel: aktívumaik közé kívánják sorolni a magyar elismerést, és a döntőbíró szerepét kívánják játszani a tárgyalásokon.

7 példányban:

Jakov Szuric

1 – Litvinov elvtársnak

5 – Karahan elvtársnak¹⁷

1 – a követség irattárába

2. Ny. Ny. Kresztyinszkij¹⁸ külügyi népbiztoshelyettes direktívái V. P. Patyomkin¹⁹
római nagykövetnek

Moszkva, 1934. január 13. (Gévelt másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 11–13.)

Szigorúan titkos

5023. sz.

1934. január 13.

Mélyen tisztelt Vlagyimir Petrovics!

Makszim Makszimovics²⁰ közölte Önnel távirón, hogy amikor a magyar kormánnyal tárgyalni fogunk a diplomáciai és konzuli kapcsolatok felvételéről, rövid jegyzékek cseréjét részesítjük előnyben. Minden más gyakorlati kérdés rendezését elhalasztjuk addig, amíg Moszkvában és Budapesten felállítjuk a magyar és a szovjet követséget, mivel ezzel lehetővé válik a gyakorlati kérdések megvitatása a rendes diplomáciai keretek között. Arra az esetre azonban, ha a magyarok ragaszkodnának ahhoz, hogy bizonyos kérdéseket a diplomáciai kapcsolatok felvételével egy időben rendezzünk, Makszim Makszimovics ajánlott levélben elküldte Önnek az 1924-ben aláírt egyezmények szövegét, és beleegyezett egy rövid jegyzőkönyv aláírásába, amely az 1924. évi alapegyezmény egyes pontjait tartalmazza.

Abban az esetben, ha Makszim Makszimovics fentebb említett ajánlott levélét nem kapná meg, elküldöm Önnek az összes 1924-ben aláírt dokumentum másodpéldányát. Öt ilyen dokumentum volt:

- a) a diplomáciai és konzuli kapcsolatok felvételéről szóló egyezmény,
- b) egy jegyzőkönyv, amely ennek az egyezménynek egyik pontját bővebben kifejti, és egy sor kiegészítő megállapodást tartalmaz, például a futárszolgálatról, a számjel-táviratok használatának jogáról, a belügyekbe való be nem avatkozásról stb.
- c) és d) levélváltás a moszkvai magyar misszió, illetve a budapesti követségünkön és kereskedelmi kirendeltségünkön dolgozó munkatársak létszámának korlátozásáról,
- e) egy megállapodás, amely alapvetően a b) pont alatti jegyzőkönyv határozatait ismétli meg.²¹

Elsődleges álláspontunk: egy egyszerű jegyzékcseré, amely kimondja a diplomáciai és konzuli kapcsolatok felvételét. Megküldöm Önnek ezeknek a jegyzékeknek a szövegét, amit a 2. Nyugati Osztály és a Jogi Osztály fogalmazott meg.

Ha a magyarok mégis ragaszkodnának egyes kérdések eldöntéséhez a jegyzékcserével egyidejűleg, a másodlagos álláspontunknak megfelelően beleegyezünk egy négy pontból álló jegyzőkönyv aláírásába. Az 1. pont azt tartalmazza, hogy a moszkvai magyar missziót és a budapesti követségünket Magyarország és a Szovjetunió egyedüli képviselőinek kell tekinteni. A 2. és a 3. pont a moszkvai magyar misszió és budapesti követségünk, valamint az ennek részét képező, 3 vezető munkatársból álló kereskedelmi kirendeltségünk személyzetének diplomáciai privilégiumai-

ról szól. A 4. pont arról szól, hogy a konzuli konvenció megkötéséig a konzuli feladatokat a diplomáciai missziók fogják ellátni. Ennek a jegyzőkönyvnek a tervezetét csatolom.

Ha a magyarok ragaszkodnának budapesti külképviseleteink személyi létszámának korlátozásához, de beleegyeznének a moszkvai magyar misszió létszámának korlátozásába, bele lehet menni abba, hogy a fentebbi jegyzőkönyvet egy bizalmas levélváltással egészítsük ki. Ezekben a jegyzékekben kimondjuk, hogy a lakáshiány miatt a felek megegyeztek a budapesti szovjet követség és kereskedelmi kirendeltség személyzetének 20 fős korlátozásában. Ez a harmadlagos álláspontunk. A levelek szövegének tervezetét szintén csatolom.

Végül, legvégső esetben, beleegyezhetünk abba is, hogy a levélváltás helyett a szovjet és a magyar misszió személyzeti létszámának korlátozását belefoglaljuk a jegyzőkönyvbe egy 5. pont formájában. A jegyzőkönyvnek ezzel az 5. ponttal kiegészített második változatát szintén csatolom.²²

Természetesen Ön előtt is világos, hogy a követségek létszámának korlátozását kimondó pont felvételét az 1924. évi egyezménybe a magyar kormány kezdeményezte a lakáshiányra való hivatkozással. Ennek valójában az a magyarázata, hogy a magyar kormány fél attól, hogy külképviseleteink munkatársai propagandával fognak foglalkozni. Ennek a kitételnek az elhelyezése a publikálandó általános jegyzőkönyvben ezért nem kívánatos számunkra, és ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy ezt a kérdést egy nem publikálandó levélváltásban rögzítsük, de csak a legvégső esetben engedjünk ebben a kérdésben a magyaroknak.

7 példányban:

- a Kollégium²³ tagjainak
- a 2. Nyugati Osztálynak

Elvtársi üdvözléssel:

Nyikolaj Kresztyinszkij

3. L. B. Gelfand²⁴ római ideiglenes ügyvivő feljegyzése a Jungerth-Arnóthy Mihály ankarai magyar követtel folytatott két megbeszéléséről

Róma, 1934. január 25. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 32–37.)

Titkos

1934. január 25.

Előzetes megállapodásunk alapján elmentem Jungerthez a követségre, és átadtam neki, hogy Vlagyimir Petrovics²⁵ elnézést kér tőle, amiért kényszerűségből nem tud vele azonnal találkozni. Jungerth kérdéseire válaszolva elmondtam, hogy mitől betegedett meg a nagykövet, s hogy a napokban váratlanul ismét romlott az állapota, már azután, hogy Jungerth elutazott Ankarából Rómába. Jeleztem, hogy az orvosi konzílium szakvéleménye alapján csak 2–3 nap múlva tud vele találkozni. Egyelőre, ha Jungerthnek valamilyen kívánsága lenne az előttünk álló tárgyalásokkal kapcsolatban, átadhatom azokat neki. Erre válaszolva Jungerth az asztalra készített dossziéból több dokumentumot vett elő, s javasolta, hogy olvassam el, majd adjam át a nagykövetnek.

A diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló jegyzékek szövege a rendszerint általunk elfogadott szerkesztési elvek alapján lett megfogalmazva. Egyúttal a jegyzék-váltás csak a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szól. A jegyzék elolvasása után, az általunk kapott direktívák figyelembevételével megjegyeztem, hogy helyesebb lenne a

„diplomáciai” szóhoz hozzáfűzni, hogy „és a konzuli”. Jungerth azt válaszolta, hogy a magyarok szerint a „diplomáciai” szó magába foglalja a konzuli kapcsolatok fogalmát is, egyúttal sem ő, sem Budapest – ahogy Jungerth feltételezi – nem fogják ellenezni, hogy ilyen kiegészítésre sor kerüljön.

Ezután Jungerth kihúzott a dossziéból egy hosszú jegyzőkönyvet, amelynek felolvasásához hozzá akart kezdeni. Megkérdeztem, hogy voltaképpen mi is ez a dokumentum, amire Jungerth azt válaszolta, hogy ez a jegyzőkönyv még a berlini tárgyalások során egyeztetett cikkelyeket foglalja magába. Ez több olyan rendelkezést tartalmaz, amelyek a majdani diplomáciai és kereskedelmi kapcsolataink legfontosabb kérdéseit szabályozzák. Megjegyeztem, hogy Jungerthnek a beszélgetés elején tett észrevételeivel teljes összhangban a kapcsolatok felvételét Magyarországgal egy rendkívül egyszerű procedúrának véltük. A magyar kormány szeretné megszüntetni a jelenlegi rendezetlen helyzetet, és szeretné felvenni a diplomáciai viszonyt a Szovjetunióval. Utóbbi változatlanul békepolitikát folytat, és a kapcsolatok normalizálására törekszik más államokkal, ezért kölcsönös szándékának kinyilvánításával felel a magyar kormány kezdeményezésére. Ilyen kezdeményezések megvalósítása rendszerint egyszerű jegyzékváltással szokott megtörténni. Ezekután az országaink közti kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó összes kérdést a követek közti tárgyalások útján kell rendezni. Ezért nem akartam átvenni Jungerthtól semmiféle jegyzőkönyv tervezetét és átadni azt a nagykövetnek, mivel ez a majdani tárgyalásainkat rögtön elterelte volna attól a normális rendtől, ami a kapcsolatainkat jellemzi más országokkal.

Jungerth mégis ragaszkodott több dokumentum elolvasásához és átadásához, amelyek úgymond általunk is elfogadottak, és amelyek aláírása teljesen elkerülhetetlen a magyar kormány belpolitikájá érdekében. Azzal a kikötéssel, hogy vitathatatlanak vélem abbéli igényünk jogosságát, hogy nem kívánunk a jegyzékváltással egyetemben olyan kérdések megtárgyalásával foglalkozni, amelyeket sikeresen, könnyen és gyorsan rendezni lehetne a követek cseréje után, kijelentettem, hogy természetesen nem fogom elmulasztani Jungerth kérésének teljesítését, és az összes magyar javaslatot átadom a nagykövetnek.

A Jungerth által felolvasott jegyzőkönyv bevezetőjének két változata van. Az első változat (ld. a mellékletet) az 1924-ben, Berlinben aláírt, de nem ratifikált megállapodások szövegére támaszkodik. Megjegyeztem, hogy szigorúan előzetes jelleggel csak arra törekszem, hogy megtisztítsam a magyar javaslatokat – még azokat a részeket is, amelyek nekem személyesen elfogadhatatlannak tűnnek – minden olyasmitől, ami tíz évvel a berlini tárgyalások után nyíltan ellentmond a jelenleg fennálló helyzetnek. Azt mondtam Jungerthnek, hogy számomra furcsának tűnik a jegyzőkönyv tervezetének hivatkozása egy olyan egyezményre, amelyet annak idején a magyar kormány nem ratifikált. Jungerth azt válaszolta, hogy ő személyesen ugyanezen a véleményen van, ezért a bevezető rész második változatát javasolja (ld. a 3. sz. mellékletet), ahol hiányzik a berlini egyezményre vonatkozó utalás. Ekkor Jungerth hozzáfűzte, hogy ő egyáltalán nem ragaszkodik a bevezető szövegének második változatához, s itt kívánásunk szerint változtatni lehet a szövegen.

Ezt követően Jungerth áttért az első cikkely szövegének felolvasásához, amihez a következő magyarázatot fűzte. Magyarország most elég nehéz pénzügyi helyzetben van. Az ország, és részben a Külügyminisztérium költségvetése nagyon feszített. A magyar kormány a jelenlegi helyzetben kizártnak véli, hogy előleget különítsen el moszkvai követsége felállítására. Ezért az új költségvetési évig, amely ez év júliusában kezdődik, a magyar kormány csak arra kíván szorítkozni, hogy harmadik államban

állomásozó követeket akkreditáljunk Moszkvába és Budapestre. A magyar kormány nagyon szeretné felállítani a moszkvai missziót, és reméli, hogy az új költségvetésben el tudja különíteni az ehhez szükséges fedezetet. Addig az ennek megfelelően akkreditált követek állomáshelyükre mehetnek, átadhatják megbízóleveleiket, és 2–3 hónapot eltöltve, megismerkedve a helyzettel, a költségvetést kidolgozva előkészíthetik misszióik jövőbeni megnyitását. Jungerth is ennek kimondását ajánlja a javasolt jegyzőkönyv szövegének cikkelyében. Megjegyeztem, hogy a magyar javaslat lényegének jövőbeni értékelésétől függetlenül, egyáltalán nem világos számomra, hogy miért kell a jegyzőkönyvben írásba foglalni Magyarország pénzügyi nehézségeit és a harmadik országban lévő követek ideiglenes akkreditációját. Személyesen úgy vélem, hogy ez a magyar javaslat elfogadható, csak egy egyszerű szóbeli gentlemen's agreement típusú megállapodásra lehetne szorítkozni. Erre Jungerth azt válaszolta, hogy a jegyzőkönyv szükségességének elvéhez ragaszkodva, a magyar kormány szeretné megőrizni benne ezt a cikkelyt.

A jegyzőkönyvnek a berlini megállapodások megfelelő határozatait felidéző 2. és 3. cikkelyei (ld. a 4. sz. mellékletet) a missziók diplomatáinak jogairól és privilégiumairól, a kereskedelmi képviselőről és annak három diplomáciai mentességet élvező munkatársáról szólnak. Szintén a berlini megállapodásból átvett 4. cikkely arról szól, hogy rögtön a diplomáciai kapcsolatok felvétele után egy kereskedelmi egyezmény megkötésére irányuló kereskedelmi tárgyalásokat kell kezdeni. Itt megjegyeztem, hogy nem értem egy ilyen cikkely jegyzőkönyvbe való felvételének szükségességét, mivel annak tartalma szintén egy szóbeli megállapodás tárgya lehetne. Tovább olvasva az 5., 6., 7., 8. cikkelyeket (ld. a 4. sz. mellékletet),²⁶ és előzetesen megvitatva tartalmukat, elmondtam Jungerthnek, hogy ezek a cikkelyek (az 5. kivételével) teljesen értelmetlenek, néha még sértőek is (a 7. cikkely). Ezek rögzítésére egyáltalán nincs szükség, és Jungerth replikáiból az a benyomásom alakult ki, hogy aligha fogja megvédeni ezeket a cikkelyeket, és nem kizárt annak a lehetősége, hogy a leendő tárgyalásokon az ő beleegyezésével, sőt Budapest véleményének kikérése nélkül kivegyük őket a jegyzőkönyvből.

A 9., 10. és 11. cikkely kapcsán (ld. a 4. sz. mellékletet) elmagyaráztam Jungerthnek,²⁷ hogy ezeknek a cikkelyeknek semmilyen döntő gyakorlati jelentőségük nincs, mivel minden kormánynak mindig van lehetősége arra, hogy megtagadja a vízumot egy nemkívánatos diplomáciai futártól, vagy a misszió kinevezett munkatársától. Másodszor ezek a cikkelyek a lényegüket tekintve sértők, mivel rögtön a két ország közti diplomáciai kapcsolatok felvételekor elhintik a kölcsönös bizalmatlanság magvát, és annak a gyanúját fogalmazzák meg, hogy az egyik kormány nem lojális a másik iránt. Végül ilyen cikkelyek sehol nem szerepelnek a szovjet kormány által ez idő alatt megkötött egyik okmányban sem, és a magyar kormány aligha számíthat arra, hogy a szovjet kormány beleegyezik ezek felvételébe. Jungerth Magyarország belpolitikai helyzetére, az egykori kommunista forradalomra és különösen a berlini tárgyalásokkal megbízott akkori képviselőinkre hivatkozva – akik beleegyeztek abba, hogy felvegyük ezeket a cikkelyeket a jegyzőkönyv szövegébe – megkért, adjam át, hogy a magyar kormány határozottan ragaszkodik hozzájuk. Jungerth beleegyezett a cikkelyek szövegének megváltoztatásába, ugyanakkor kikötötte, hogy instrukciói szerint kötelező a cikkelyekben kifejtett rendelkezések elvi jellegének megőrzése.

Ezután Jungerth átadta a követségi személyzet létszámának kölcsönös korlátozását előíró leveleket (ld. az 5. sz. mellékletet), amelyek szövege a még Berlinben elfogadott szerkesztésen alapulnak. Rövid vita után, amelyben ismét elmondtam azo-

kat az indokainkat, hogy kívánatos lenne a megtárgyalásra elfogadott anyagok számának csökkentése és egyszerűsítése, azt javasoltam Jungerthnek, hogy hagyjuk el ezt a levélváltást. Ő értésemre adta, hogy erről a témáról később még beszélhetünk. Az a benyomásom támadt, hogy a levélváltást csak manőverezésre akarja felhasználni, hogy engedményeket nyerhessen cserébe. Végül Jungerth elmondta azt a kívánságát, hogy szeretné meghosszabbítani a nagykövettel a régi, a Szovjetunió és Magyarország által aláírt hadifogoly-konvenciókra vonatkozó jegyzékváltások érvényességét, amelyeket korántsem akart összekötni a diplomáciai viszony felvételére vonatkozó tárgyalásokkal.

Megígértem Jungerthnek, hogy átadom a nagykövetnek a magyar javaslatokat tanulmányozás végett, de előrebozsátottam, hogy az összes általam hallott dolog elmentmond Moszkva álláspontjának, amely csak egy egyszerű jegyzékváltást szeretne a kapcsolatok felvételéről. Ezért elkerülhetetlen lesz ezeknek a szerintem teljesen elfogadhatatlan magyar követeléseknek a közlése Moszkvával távirón. Valószínűleg Jungerth találkozása a nagykövettel csak néhány nap múlva lehetséges, ezért részemről barátian azt javaslom, hogy ez idő alatt szerezz meg Budapest beleegyezését abba, hogy a tárgyalások csak egy egyszerű jegyzékváltásra szorítkozzanak, de végső esetben, ha egyáltalán a nagykövet és Moszkva beleegyeznek a tárgyalásokba és bárminemű jegyzőkönyv aláírásába, a jegyzőkönyv összes sértő cikkelyét vegyék ki.

Jungerth elmondta, hogy holnap el szeretné hozni a nagykövetnek a névjegykártyáját, és vizontlátogatást szeretne tenni nálam.

23-án Jungerth eljött hozzám, és több mint másfél órát ült nálam, ugyanannak a témának szentelve a beszélgetést. Elmondtam neki, hogy átadtam a magyar javaslatokat a nagykövetnek, aki csodálkozott azon, hogy a jegyzékváltás könnyen elfogadható procedúráját a magyarok egy elfogadhatatlan jegyzőkönyv aláírásával kötik össze. Jungerth ismét azt válaszolta, hogy a jegyzőkönyvhöz ragaszkodik kormánya, és kész a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló jegyzékváltást a jegyzőkönyvnél korábbra datálni. Ráműttam Jungerthnek, hogy szerintem a javasolt szöveg tartalma jelentős mértékben rontja annak esélyét, hogy megkapjuk Moszkva beleegyezését abba, hogy kielégítsük a magyar fél kívánságát a jegyzőkönyv aláírására. Személyesen úgy vélem, hogy ha Jungerth lehetőséget látna arra, hogy a jegyzőkönyv szövegét tervezetének első cikkelyeire korlátozza, úgy lehet, hogy a nagykövet támogatni fogja Moszkva előtt a jegyzőkönyvre vonatkozó magyar javaslatot. Ilyen feltételek mellett, hogy a szöveg teljesen elfogadhatatlan, csak Moszkva éles elutasító reakcióját jósolhatom a jegyzőkönyv egészére. Jungerth ismét nagyon részletesen és „meggyőzően” bizonygatta, hogy Moszkva nem utasíthatja vissza azt, amit 1924-ben elfogadott és aláírt. A szövegezésen lehet változtatni kölcsönös megállapodás alapján. Jungerth várni fog addig, amíg közöljük vele találkozásának várható idejét a nagykövettel, és arra számít, hogy Moszkva választát gyorsan megkapjuk.

7 példányban:

- 1 – Litvinov elvtársnak
- 5 – Kresztyinszkij elvtársnak
- 1 – az irattárba

Lev Gelfand

4. V. P. Patyomkin római nagykövet jelentése Ny. Ny. Kresztyinszkij külügyi
népbiztoshelyettesnek²⁸

Róma, 1934. január 25. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 47–
49.)

Titkos

Mélyen tisztelt Nyikolaj Nyikolajevics!

1934. január 25.

A több mint egy hónapja húzóódó, s január 18-a óta ráadásul még súlyosbodó betegségem megfosztott attól, hogy aktívan dolgozzam ebben a hónapban. Szerencsére különösebb események ez idő alatt nem történtek. A folyó ügyekben utasításaimnak megfelelően Gelfand elvtárs minden szükségeset elvégzett, s mellesleg elég körültekintő volt, és jól megbirkózott a helyzettel. Csak az a gondolat nyugtalanított, hogy a Magyarországgal folytatott tárgyalásaink esetleg elhúzódhatnak rossz egészségi állapotom miatt. De ezzel kapcsolatban is minden szerencsésen alakult.

Amikor Jungerth megérkezett Rómába, a magyar missziót már tájékoztattuk állapotomról. De nem akarok leragadni ennél. Megbízom Gelfand elvtársat, hogy látogassa meg Jungerthet, és kérjen elnézést azért, mert találkozásunk kényszerűen elhalasztódik 2-3 nappal, és egyúttal fejezze ki abbéli meggyőződését, hogy tekintettel feladatunk egyszerűségére, hátráltatás nélkül sikerülni fog elvégeznünk a ránk ruházott megbízást. Emellett elmondtuk Jungerthnek, hogy ha a velem való találkozásig valamilyen kérést vagy felvetést szeretne velem közölni, azt Gelfand elvtárson keresztül átadhatja.

Ahogy a táviratomból tudja, Jungerth a jegyzékváltás és a kiegészítő jegyzőkönyv kész szövegével jött. Miután átadta ezt az anyagot, néhány szóbeli magyarázatot fűzött hozzá. Mivel ezt előre tudtam, előre azt az utasítást adtam Gelfand elvtársnak, hogy nem vitatkozva vele és nem feltárva előtte álláspontunkat, figyelmeztesse Jungerthet arra, hogy mi a diplomáciai kapcsolatok felvételénél egy egyszerű jegyzékváltásra számítottunk, ezért javaslatai komolyan megnehezíthetik a dolgunkat. Gelfand elvtárs így tett. A Jungerth által felolvasott jegyzőkönyv pontjaival kapcsolatosan megfogalmazott kritikai észrevételei csak megerősítették azt a fentebbi alapelvet, amely jelezte Jungerth számára, hogy nem kívánjuk bonyolítani a dolgunkat olyan javaslatokkal, amelyek túlmennek egy alapszintű jegyzékváltáson.

Már jelentettem Önnek, hogy Jungerth feltehetőleg ragaszkodni fog a jegyzőkönyvhöz, igaz, rövidített változatban. Különös hangsúlyt fektet tervezetének 9., 10. és 11. cikkelyére, kiemelve, hogy azokat belpolitikai jellegű megfontolásokból vette be. Ma a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, Buti,²⁹ aki szoros kapcsolatban áll a magyarokkal, és az összes javaslatukkal tisztában van, személyes jelleggel közölte Gelfand elvtárral, hogy az említett cikkelyeket a kormányzóhoz közel álló és a Szovjetunióval szemben ellenséges budapesti reakciós körök erőszakolták Jungerthre. Buti nem titkolt haraggal beszélt azokról a felesleges bonyodalmakról, amelyeket a magyarok okoznak a velünk folytatott tárgyalások során. Elmondta, hogy ő nyíltan megmondta Jungerthnek, hogy az 1924. évi berlini tárgyalásokon alapuló javaslatai teljesen elavultak, és most nem helyénvalók, továbbá, ha a magyarok szükségesnek vélik a jegyzékváltás mellett egy jegyzőkönyv aláírását is, akkor csak a legaktuálisabb gyakorlati kérdésekre – a képviselők kölcsönös felállítása, a kereskedelmi kirendeltség jogköre stb. – vonatkozó megállapodások felvételére szorítkozzanak.

Semmi kétségem afelől, hogy az olaszok érdekeltek abban, hogy minél hamarabb megállapodjunk a magyarokkal. Nem kizárt, hogy megpróbálják majd Jungerthet és az itteni magyar missziót nagyobb engedékenységre bírni.

Holnapután szeretném fogadni Jungerthet.³⁰ Lehet, hogy addigra megérkezzen az Ön kiegészítő direktívái is, amelyeket távirón kértem. Mindenesetre számomra világos az álláspontunk. Elég precízen megfogalmazta a folyó év január 13-i, 5023. sz. levelében.³¹ Ehhez is fogom tartani magamat az újabb utasításokig.

7 példányban:

5 – Kresztyinszkij elvtársnak

1 – Litvinov elvtársnak

1 – az irattárba

Elvtársi üdvözzettel:

Patyomkin

*5. Kivonat a Külügyi Népbiztosság Tanácstestülete ülésének jegyzőkönyvéből
Moszkva, 1934. február 2. (Gépelte másodlat. AVP RF, f. 077. op. 14. p. 105. gy. 1. l. 38.)*

Titkos

Határozat: Javasoljuk Patyomkin elvtársnak, hogy tartson ki korábbi álláspontunk mellett a diplomáciai missziók azonnali felállításának kérdésében, és semmilyen ürügynél fogva ne egyezzen bele a missziók felállításának elhalasztásába.

Másolat: a 2. Nyugati Osztálynak, a Jogi Osztálynak

Litvinov

*6. V. P. Patyomkin római szovjet nagykövet jelentése Ny. Ny. Kresztyinszkij külügyi népbiztoshelyettesnek
Róma, 1934. február 15. (Gépelte másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 59–62.)*

Titkos A magyarokkal folytatott tárgyalásaink eredménye 1934. február 15.

Az előző postával már elküldtük Önnek azokat az írásbeli javaslatokat, amelyeket Jungerth nyújtott át nekünk tárgyalásaink kezdetén. Ezeket a dokumentumokat – a már általunk aláírt jegyzékeket, a jegyzőkönyvet, illetve a szovjet és magyar missziók létszámának korlátozására vonatkozó titkos leveleket – összeállítva nem nehéz észrevenni azokat a változásokat, amelyeken a tárgyalások folyamán a magyarok javaslatai keresztülmentek.

A jegyzékváltás

Először is Jungerth beleegyezett abba, hogy a jegyzékek általa javasolt szövegéből elhagyjuk annak megemlítését, hogy a Szovjetunió és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló döntés „tárgyalásaink eredményeként” lett elfogadva. Másodszer követelésünkre a jegyzékek szövegébe bevettük az utalást arra, hogy a két állam között nemcsak a diplomáciai, hanem a „konzuli” kapcsolatok is felvétetnek. Harmadszor, szintén követelésünkre, pontosítottuk, hogy a Szovjetunió és Magyarország közötti diplomáciai és konzuli kapcsolatok az adott jegyzékváltás pilla-

natától felvettnek tekintendők. Végül, mindkét jegyzéket teljesen ünnepélyes formában szerkesztettük meg. Amikor Jungerth a jegyzékeknek illetén egységesítését javasolta, nyilván az az igény vezette, hogy elkerülje a magyar kezdeményezés kihangsúlyozását az országaink közötti kapcsolatok felvételének ügyében. Nem elleneztem, mivel elegendőnek véltem azt a tényt, hogy a tárgyalások megkezdésére irányuló magyar javaslatot harmadik fél, vagyis Olaszország közvetítésével tették meg.

A jegyzőkönyv

Ami a jegyzőkönyvet illeti, először is a bevezető rész két változata közül a másodikat választottuk. Ennek a változatnak a kiválasztása mellett szólt, hogy ez a változat lakonikusabb, és nem tartalmaz utalást az 1924. szeptember 5-én és 13-án aláírt,³² de nem ratifikált megállapodásokra. Jungerth nem ellenezte ezt. Másodsor az javasoltuk Jungerthnek, hogy vegyük ki a tervezetéből az 5., 6., 7., 8. cikkelyeket, amelyek teljesen elavultak és érvényüket veszítették. Mivel tudta, hogy bele fogunk egyezni a 9., 10., 11. cikkelyek jegyzőkönyvben hagyásába – hiszen utasításba kapta, hogy ragaszkodjon hozzájuk –, könnyen beleegyezett a cikkelyek első csoportjának feláldozásába.

Harmadszor a legtöbb vitát a jegyzőkönyv első cikkelye váltotta ki. Láthatólag költségvetési jellegű nehézségeken kívül, amelyek a moszkvai magyar misszió gyors felállítását megakadályozzák, a magyar kormány belpolitikai jellegű megfontolásokkal is számolt, amelyek a diplomáciai képviselők kölcsönös felállításának elhatalosztására ösztönözték. A jegyzőkönyv 1. cikkelyének Jungerth által javasolt változata még körülbelül sem határozta meg annak határidejét, amikor a képviselőket fel kellene állítani. Hosszas vita után – amit Jungerth azzal szakított meg, hogy érintkezésbe lépett Budapesttel – engednie kellett nekünk ebben a pontban. Ezt követően, az összes dokumentum szövegének végleges megszerkesztése után, már semmilyen nehézség nem maradt. Február 6-án délben Jungerth megjelent nálam, és közölte, hogy kormánya beleegyezett a követségek felállításába ez év júliusától. Körülbelül két óra múlva megtörtént a jegyzékváltás és a titkos levélváltás, majd aláírtuk az egyeztetett szövegű jegyzőkönyvet.

Az olaszok szerepe

Jungerth nem titkolta előttünk, hogy tárgyalásaink alatt folyamatosan tanácskozott a külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjével, Butival és Kvaronival.³³ Nem kétséges, hogy a tárgyalások sikeres befejezésében nagyon is érdekelt olaszok hatottak Jungerthre és Budapestre, nagyobb engedékenységre buzdítva a magyarokat. Megbízható forrásból tudható például, hogy a külügyminisztérium nem javasolta Jungerthnek, hogy túlzottan ragaszkodjon a jegyzőkönyv 9., 10. és 11. cikkelyeihez. Még energikusabban győzködtek az olaszok a magyarokat arról, hogy számunkra elfogadhatatlan a jegyzőkönyv 1. cikkelye Jungerth tervezetében. Amikor Kvaronival február 3-án találkoztunk a török követségen rendezett fogadáson, kijelentette, hogy a cikkellyel szembeni ellenvetéseink logikusan megcáfolhatatlanok, és hogy Mussolini már utasította a budapesti olasz követet: „gyakoroljon nyomást” Kányára annak érdekében, hogy meggyorsítsa a megállapodásunkat. Felesleges bizonygatni, hogy ebben az egész ügyben az olaszokat saját politikai érdekeik vezérelték. De

objektívan megvizsgálva a kérdést, közvetítésük korántsem bizonyult haszontalannak számunkra.

Hozzá kell tenni, hogy az olaszok ezt a szerepüket tolakodás és a külvilág előtti különösebb hivalkodás nélkül töltötték be. Amikor Jungerth elhozta Butinak a kommuniké tervezetét, amelyben megemlégték Olaszország közvetítését a szovjet–magyar tárgyalások felújításának ügyében, a külügyminisztérium politikai igazgatója rögtön kijelentette Jungerthnek, hogy ezt szerinte felesleges megemlíteni. Elég az a tény, hogy a Szovjetunió és Magyarország közti tárgyalások Rómában folytak. Ugyanebben az értelemben nyilatkozott Suvich³⁴ is. Ennek eredményeként a magyar kommunikét az erre való utalás nélkül közölték. Azt követően, hogy kifejeztem hálámat Mussolininek a „baráti közreműködésért” és kapcsolataink helyreállításáért Magyarországgal, ez a formula jelent meg az olasz kommunikében, és ilyen módon lett kanonizálva. Egyszóval ebben a kényes dologban az olaszok eléggé tartózkodóak voltak, és kétségtelen, hogy politikai tapintatot tanúsítottak.

A diplomáciai körök benyomása

A szovjet–magyar megállapodás az itteni diplomáciai körökben különös figyelmet és érdeklődést keltett. Ez nyilvánul meg az utóbbi időben a nagykövetség iránt a kollégák többségének részéről. Természetesen ehhez az eseményhez való viszonyuk közel sem egyforma. Ha ennek nyíltan örülnek a törökök, ha von Hassel³⁵ és az osztrák Rintelen³⁶ általános politikai érdekeik szemszögéből helyeslik, akkor Chambrunról³⁷ és a kisantant képviselőiről ezt nyilván nem lehet elmondani. Ugyanakkor mindenki számára nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió még egy diplomáciai győzelmet aratott. De mindenki számára világos az is, hogy az olasz–szovjet együttműködés nem a fantázia szüleménye, hanem reális eredményeket szül, és Európa nemzetközi életének fontos tényezőjévé válhat.³⁸ Természetesen Magyarország súlya már nem annyira jelentős. De a Szovjetunió egyre szélesedő külkapcsolatainak kontextusában ez is egy olyan nyereség, amelynek jelentőségét nem szabad alábecsülni.

7 példányban:

- 1 – Litvinov elvtársnak
- 5 – Kresztyinszkij elvtársnak
- 1 – az irattárba

Patyomkin

7. L. B. Gelfand római ideiglenes ügyvivő feljegyzése a Királdy-Lukács György³⁹ római magyar ideiglenes ügyvivővel folytatott megbeszéléséről Róma, 1934. február 20. (Gépelte másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 63–64.)

Titkos

1934. február 20.

[...] ⁴⁰ A magyar–szovjet kapcsolatokról szólva rámutattam, hogy meglepődünk amiatt, hogy a magyarok közölték a missziók létszámának kölcsönös korlátozására vonatkozó titkos jegyzékváltás tartalmát. Az erről a levélváltásról szóló közleményt a külföldi és a helyi sajtó is publikálta. Lukács azt válaszolta, hogy azonnal kapcsolatba lép Budapestele a kérdés tisztázása érdekében. ⁴¹

7 példányban:

Gelfand

- 4 – Kresztyinszkij elvtársnak
- 1 – Litvinov elvtársnak
- 1 – Rubinyin elvtársnak⁴²
- 1 – az irattárba

8. L. B. Gelfand római ideiglenes ügyvivő feljegyzése a Királdy-Lukács György római magyar ideiglenes ügyvivővel folytatott megbeszéléséről
Róma, 1934. február 23. (Gépelte másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 65.)

Titkos

1934. március 6.

Lukács megbízást kapott a magyar kormánytól, hogy a kormány nevében fejezze ki mély sajnálatát azzal kapcsolatban, hogy a sajtóból kiszivárogtak a missziók létszámának kölcsönös korlátozását rögzítő titkos levélváltásra vonatkozó információk.⁴³ Egy magyar újságíró valahogy megtudta, hogy létezik ilyen levélváltás, és egy észrevételt közölt erről az egyik magyar újságban, amely alapján ezt az információt a külföldi sajtó más orgánumai is leközzölték. A magyar kormány azonnal intézkedéseket tett annak érdekében, hogy ezt a közleményt ne közöljék le más magyar napilapokban. Egyúttal Lukács kijelentette, hogy a kormány sehol, még a parlamentben sem tett és nem tesz nyilatkozatot a titkos levélváltásról. [...]⁴⁴

7 példányban:

Gelfand

- 1 – Litvinov elvtársnak
- 5 – Kresztyinszkij elvtársnak
- 1 – az irattárba

9. Ny. Ny. Kresztyinszkij külügyi népbiztoshelyettes távirata A. M. Petrovszkij⁴⁵ bécsi szovjet követnek
Moszkva, 1934. február 25. (Gépelte másodlat. AVP RF, f. 010. op. 13. p. 81. gy. 1. l. 54–55.)

Szigorúan titkos

Mélyen tisztelt Adolf Markovics!

1934. február 25.

Mint tudja, e hónap elején Rómában egy jegyzékcserevel felvettük a diplomáciai kapcsolatokat a magyarokkal. A mai postával elküldöm Önnek ezeket a jegyzékeket és a kiegészítő egyezményt. Ahogy láthatja a kiegészítő egyezményből, a felek megegyeztek abban, hogy a moszkvai és a budapesti követséget csak ez év júliusában állítják fel. Júliusig pedig, mivel a magyar külügyminisztérium költségvetése nem irányozza elő az 1933 júliusától 1934 júliusáig tartó költségvetési évre az összeget a moszkvai követség felállítására, kölcsönösen valamely másik európai államban lévő követünket akkreditáljuk Moszkvába és Budapestre.

Ilyen ideiglenes magyarországi követté Önt kívánjuk kinevezni. Ezt a szándékunkat még csak most terjesztettük fel jóváhagyásra, ezért még nem kértük ki Ön számára az agrément-t, és a mai postával nem fogjuk elküldeni a megbízólevelét. Az agrément-t valószínűleg Rómán keresztül kérjük majd ki, a megbízólevelet pedig a következő alkalommal küldjük – ha a napokban meglesz – vagy ajánlott küldeményben légipostával. Miután megkapta megbízólevelét, egyezzen meg bécsi magyar kol-

légáján keresztül megbízólevele átadásának idejéről. Utazzon el Budapestre, még a megbízólevél átadása előtt látogassa meg a külügyminisztert, a szükséges viziteket tegye meg a kormány és a diplomáciai testület tagjainál, majd utazzon vissza Bécsbe. Megbízólevele átadásakor a szokásos sablon alapján megírt rövid, visszafogott, de udvarias beszédet tartson.

Teljesen valószínűnek tartom, hogy a magyar kormány tagjai rögtön beszélni fognak Önnel egy kereskedelmi egyezmény megkötéséről és a magyar–szovjet kereskedelmi kapcsolatok perspektíváiról. Mint Ön is tudja, arról van szó, hogy a magyar gyáriparosok hatalmas szovjet megrendelésekről ábrándoznak. Mi soha nem tápláltuk ezeket az ábrándokat, és nem gondoljuk, hogy a szovjet–magyar kereskedelem valaha is nagy méreteket ölthet. De azért nincs ok arra, hogy rögtön elkeserítse a beszélgetőpartnereit. Csak azt kell mondania, hogy a tárgyalások folytatásához a követség és a kormány között, amely mellé akkreditálták, mindennapos diplomáciai kapcsolattartásra van szükség. Ilyen kapcsolattartás viszont lehetetlen a jelenlegi helyzetben, amikor a szovjet követ nem Budapesten, hanem Bécsben lakik, és a magyar követ nem Moszkvában, hanem Berlinben vagy Ankarában. Mondja azt, hogy a jelenlegi helyzetben a tárgyalások úgyszólván elkerülhetetlenül elhúzódnának, ezért talán jobb lesz a tárgyalások megkezdését júliusig elhalasztani, amikor Moszkvában és Budapesten felállítjuk a követségeket. Egy ilyen válasz először is lehetőséget nyújt arra, hogy ne siessünk a kereskedelmi tárgyalások megkezdésével, másodszor pedig arra fogja ösztönözni a magyar kormányt, hogy igyekezzen a követség felállításával, vagy mindenestre legalább arra, hogy ne húzza a követség felállításának idejét a megállapodásban kijelölt határidőig.

4 példányban
Másolat Litvinov elvtársnak

Elvtársi üdvözléttel:
Kresztyinszkij

10. Ny. Ny. Kresztyinszkij külügyi népbiztoshelyettes előterjesztése J. V. Sztálinnak Moszkva, 1934. március 2. (Gévelt másodlat. AVP RF, f. 010. op. 13. p. 81. gy. 1. l. 59.)

Titkos Másolat: Molotov⁴⁶ és Kaganovics⁴⁷ elvtársnak

1934. március 2.

Tisztelt Elvtárs!

Amikor helyreállítottuk a diplomáciai viszonyunkat Magyarországgal, megállapodtunk abban, hogy a budapesti szovjet követséget és a moszkvai magyar követséget júliusban fogjuk felállítani. Addig a magyarok és mi a moszkvai és a budapesti követi tisztségre kettős megbízatással fogjuk felhatalmazni valamelyik külföldön állomásozó követünket.

Magyarországra bécsi követünket, Petrovszkij elvtársat szeretnénk akkreditálni. Bécs az a legközelebbi pont Budapesthez, ahol van követségünk. A Bécsből Budapestre történő utazások a legkisebb költséggel és idővesztéssel fognak járni. Azonkívül a bécsi követség figyelte eddig is Magyarország politikai életét, s onnan informálták a Külügyi Népbiztosságot Magyarországról. Kérem, hagyja jóvá Petrovszkij elvtárs kinevezését magyarországi követté, ideiglenesen kettős megbízatással.

7 példányban:
 1–4. – a címzettnak
 5. – Litvinov elvtársnak
 6–7. – az irattárba

Elvtársi üdvözzettel:
 Nyikolaj Kresztyinszkij

*11. A. M. Petrovszkij bécsi követ jelentése Ny. Ny. Kresztyinszkij külügyi
 népbiztoshelyettesnek
 Bécs, 1934. április 18.⁴⁸*

[...] ⁴⁹ A legutóbbi posta elküldése után eltelt idő legnagyobb részét Budapesten töltöttem. Stejnyin elvtárson ⁵⁰ kívül a TASZSZ új vezetője, Csernyjak elvtárs ⁵¹ is velem jött, akinek sikerült széles kapcsolatokat kialakítania az ottani újságírókkal.

Budapestre érkezésünk egészen kivételes szenzáció volt ott. Minden napilap sokat foglalkozott ezzel, közülük a tekintélyesebbek („Pester Lloyd”, ⁵² „Pesti Napló”, ⁵³ „Magyarság” ⁵⁴) egészen korrektül viselkedtek, a bulvársajtó pedig részletes és részben hamis tudósításokkal etette olvasóit az étrendünkről, időtöltésünkről, külsőnk-ről stb. Nyíltan ellenségesen csak a klerikális sajtó viselkedett, mindenféle hamis történetet kitalálva, és figyelmeztetve bennünket arra, hogy megengedhetetlen a kommunista propaganda, stb. ⁵⁵ Mindez együttvéve arról tanúskodott, hogy a lakosság széles körei nagy érdeklődéssel és szimpátiával viseltek irántunk, még a városi kisemberek is mindenütt, akárhol is jelentünk meg, nyílt jóindulattal tekintettek ránk.

Rögtön a megérkezésünk után az újságírók szabályosan megostromoltak bennünket. Csak arra való hivatkozással tudtam megszabadulni tőlük, hogy helyzetem a megbízólevelek átadásáig még kiforratlan. Ez után a jelenet után felhasználtuk a Csernyjak elvtárs által addigra kialakított újságírói kapcsolatokat, és teljesítettük abbéli ígését, hogy a sajtó képviselőit meghívjuk egy teára, ahol megismerkedhetnek velem is. A teázás nagyon jól telt. Még a legkomolyabb napilapok szerkesztői is eljöttek (a bulvársajtó és a klerikális sajtó képviselőit nem hívtuk meg), a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjével és a hivatalos távirati iroda képviselőjével egyetemben. Csernyjak elvtárs egy rövid köszöntő beszéd után gazdasági és kulturális fejlődésünk legfontosabb adatait és számait közölte, majd teára invitálta őket. Amikor megjelentem és megismerkedtem a jelenlévőkkel, rögtön elárasztottak kérdésekkel.

Elsősorban a határrevíziókhoz való viszonyunk érdekelte őket. Számítottunk erre és felvérteztük magunkat Litvinov elvtárs beszédével, amelyet felolvastam és elmagyaráztam nekik. Kijelentették, hogy teljesen elégedettek álláspontunkkal. Ezután a kereskedelmünkkel, a Szovjetunióval és a távol-keleti helyzettel kapcsolatos kérdések következtek.

Másnap azokban a napilapokban, amelyek képviselőit teára hívtuk, részletes és elég tisztességes beszámoló (csak nagyon jelentéktelen ferdítésekkel) jelentek meg erről a fogadról és az ottani beszélgetésről. ⁵⁶

Egész kellemes légkörben zajlottak a Horthyval, Gömbössel és Kányával folytatott beszélgetéseim is. A megbízólevelek átadásának ceremóniája a Magyarországon megszokott pompával zajlott (történelmi öltözékben lévő, bárdal és régies löfegyverekkel felszerelt örök végtelen sorfala). A nemzeti himnuszokat a magyarok nem szokták eljátszani, úgyhogy ez a kérdés tárgytalanná vált, bár mindenesetre magunkkal vittük az „Internacionálé” kottáit. A beszédeket franciául mondtuk, de azután németül beszélgettünk. A beszélgetés témája ilyen esetekben mindig ugyanaz (a város-

ról, a benyomásokról, a korábbi állomáshelyekről stb.). Jelen volt Kánya, illetve a megbízólevelek átadása után Stejnyin elvtárs is.

Kányánál kétszer is voltam. Általános témákról beszélgettünk. A Távol-Keletről és Németországhoz fűződő kapcsolatainkról kérdezett. Óvatosan válaszoltam, mivel a hozzám eljutott információk szerint Kánya németbarát orientációt követ. Nem tudom, hogy valóban így van-e ez, mivel a „nácikról” elég kritikusan nyilatkozott. Az ausztriai helyzetről is kérdezett, és kijelentette, hogy Magyarországnak létérdeke Ausztria függetlenségének megőrzése. Nagyon melegen nyilatkozott Kánya Önről, Nyikolaj Nyikolajevics, és néhányszor megkért, hogy adjam át Önnek szívélyes üdvözlését.

Horthyval és Kányával ellentétben, akik az Osztrák–Magyar Monarchia régi és elég kimért bürokratai, Gömbös egy nagyon egyszerű és élénk ember benyomását kelti. A beszélgetést Sztálin elvtárs legutóbbi kongresszuson elmondott beszédének említésével kezdte, amit ő állítólag olvasott.⁵⁷ Ezt követően az egész beszélgetés kizárólag a Szovjetuniót érintette. Különösen érdekelte Gömböst a falvakban folytatott munkánk, dicsérte Sztálint amiatt, hogy küzdött a parasztság szerepének lebecsülése ellen, ami kijelentése szerint éppen a magyarországi tanács hatalom botrányköve volt.

A Szovjetunióról folytatott egy és negyed óráig tartó beszélgetés után azzal a mélyenszántó következtetéssel zárta, hogy én a szovjet rendszer lelkes híve vagyok. Azt válaszoltam, hogy ilyen tekintetben nem különbözöm unióink 160 millió lakosától. Elbúcsúzva rámutattam Gömbösnek a magyar sajtó egyes cikkeinek és észrevételeinek bulvár és szenzációs jellegére, amire megvető mosollyal azt válaszolta, hogy Magyarországon ez a klerikális sajtó jellegzetessége, amivel nem érdemes törődni.

A lépcsőig kísérve Gömbös megkért, hogy ne legyek szégyenlős, és minden engem érintő kérdésben forduljak hozzá.

Kétoldalú kapcsolataink kérdései közül Gömbös mindössze egyet érintett röviden, mégpedig a kereskedelmi kapcsolatok kérdését, de azt is csak nagyon szűk keretek közt. Azt mondta, hogy a kereskedelmi kapcsolatok kialakítása nagy nehézségek leküzdését követelte tőle, és nagyon jó lenne, ha most valamilyen – legalább egyszeri – magyarországi vásárlással támogatnánk. Azt válaszoltam, hogy misszióm ideiglenes jellegű, és ezért egyáltalán nem tudtam megismerkedni a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok kérdésével, de kívánságát természetesen át fogom adni Moszkvának.

Kánya egyáltalán nem érintette a kereskedelem kérdését. De erről a témáról nagyon kitartóan beszélt velem Kánya helyettese, Hory.⁵⁸ Válaszomban neki is arra hivatkoztam, hogy nem vagyok kompetens ebben a kérdésben, amivel csak a leendő állandó követünk fog foglalkozni, és a valószínűleg vele együtt érkező kereskedelmi képviselőnk. Az erről a témáról folytatott további beszélgetésben rámutattam arra, hogy mindenesetre itteni vásárlásaink feltételei a következők lennének: mi is eladhasuk áruinkat Magyarországon, a magyar cégek versenyképessége, valamint megfelelő hitelfeltételek. Ez észrevehetően megrémisztette Horyt, de nehéz lett volna ellentmondania, ezért gyorsan témát váltott.

Más magyar minisztereknél nem voltam, mivel Budapesten az a bevett szokás, hogy el kell nekik küldeni a névjegykártyákat. Csak a kereskedelmi miniszterhez szerettem volna elmenni, de szerencsére elutazott valahova, és ezért megmenekültem ettől a vizittől. A szerepét valószínűleg Hory vállalta magára.

A magas tisztségviselők listáján, amit a külügyminisztériumban javasoltak nekem abból a célból, hogy a rajta szereplőknek küldjem el a névjegykártyámat, két

Habsburg is volt, de vezetéknévüket a találékony Jambrekovich⁵⁹ protokollfőnök áthúzta. Más dolog a hercegprímás,⁶⁰ aki Jambrekovich szerint egészen különleges szerepet játszik Magyarországon, és akit meg kellene látogatni, vagy legalább el kellene küldeni neki a névjegykártyát. Határozottan elutasítottam ezt a javaslatot, és arra készítettem Jambrekovichot, hogy húzza ki a listáról ennek a méltóságnak a nevét is.

Majd az összes kollégámat meglátogattam, akik viszontlátogatást tettek nálam. Közülük egyesek, mint például az angol Patrick Ramsay,⁶¹ elég sokáig tartózkodtak nálam, különösen „baráti” érzelmeket nyilvánítva. Kivételes beszédességével tünt ki a cseh követ, Kobr.⁶² Mindenekelőtt kifejezte örömét a válaszom miatt, amit az újságírók kérdésére adtam a határok revíziójával kapcsolatban.

Érdekes, hogy a balkáni sajtó alapján ítélve ez a válsz (lényegében a külügyi népbiztos beszédéből vett idézet) ugyanúgy kielégítette a revizionistákat, mint az antirevizionistákat.

Majd Kobr egy órán keresztül szidta a magyarokat, és végül, ami még érdekesebb, közölte, hogy a moszkvai követi posztra az első cseh jelölt bécsi kollégám, Fierlinger.⁶³

Körülbelül ennyi volt az összes magyarországi kalandom. Mindössze nyolc napot töltöttem Budapesten.

Kommunista üdvözléssel:
a Szovjetunió ausztriai követe
Petrovszkij

P. S. Fierlinger szociáldemokrata. Okos. Láthatólag jól viszonyul hozzánk. Járt a Szovjetunióban és több cikket (talán könyvet is) írt rólunk cseh nyelven. Jó benyomást keltő francia felesége van.

12. D. G. Sternnek,⁶⁴ a Külügyi Népbiztosság 2. Nyugati Osztálya vezetőjének feljegyzése a Jungerth-Arnóthy Mihály moszkvai magyar követtel folytatott megbeszéléséről Moszkva, 1934. április 28. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 05. op. 14. p. 97. gy. 28. l. 66–68.)

Titkos

1934. április 28.

Jungerth ma látogatott hozzám először, s több mint 40 percig beszélgettünk.

Jungerth kiemelte, hogy Moszkva hatalmas benyomást tett rá. Arra célzott, hogy szívesen maradna Moszkvában hosszabb időre. Jungerth most 4 hétig szeretne Moszkvában maradni, és ezt az időt intenzíven ki szeretné használni elsősorban a Szovjetunió és a neki nagyon bonyolultnak tűnő szovjet állami szervek felépítésének tanulmányozására. Reméli, hogy ezt bizonyos mértékben meg fogja könnyíteni számára orosz nyelvtudása.

Megkérdezett, hogy van-e kifogásom azellen, hogy személyes kapcsolatba lépjen a Külkereskedelmi Népbiztossággal. Azt válaszoltam, hogy részünkről természetesen semmilyen ellenvetésről nem lehet szó. Jungerth megjegyezte továbbá, hogy nagyon szeretné elintéztetni, hogy itteni tartózkodása alatt magyar üzletemberek egy csoportja Moszkvába utazhasson, miközben kiemelte, hogy az üzletemberek semmilyen megrendelésre nem számítanak, csupán a helyzetet és a lehetőségeket szeretnék tanulmányozni. Például nagyon fogja érdekelni őket az a probléma, hogy miként lehetne hajóval a Dunán a fekete-tengeri szovjet kikötőkbe szállítani, és onnan Magyar-

országgra hozni az árut. Megjegyeztem, hogy az üzletemberek ideérkezésének kérdése a Külkereskedelmi Népbiztosságot is jelentős mértékben érinti, ezért megegyeztünk, hogy május 7-i visszaérkezésem után visszatérünk erre a kérdésre.⁶⁵

Jungerth közölte, hogy egyes magyar állampolgárok sorsával is foglalkoznia kell majd. Tudja, hogy újra nyilvántartásba vették nálunk a külföldi állampolgárokat, de reméli, hogy a magyarokkal kivételt fogunk tenni, mert nekik 1932-ben nyilván nem volt lehetőségük bemutatni az összes szükséges dokumentumot. Jungerth egyelőre nem szeretne belemélyedni ebbe a problémába, mivel még nincs meg a szükséges személyi apparátusa, de mégis szeretné előzetesen megvitatni néhány száz egykori magyar hadifogolynek a sorsát, akik a Vörös Kereszten keresztül már magyar útlevélhez jutottak.⁶⁶

Jungerth arra számít, hogy politikai téren szoros kapcsolatot létesíthet velünk, mivel szerinte a Szovjetunió és Magyarország közt semmilyen súrlódási pont nincs. Azok az előítéletek, amelyek Magyarországon éltek a Szovjetunióval kapcsolatban, már majdnem teljesen eltűntek, és Petrovszkij elvtárs megerősítheti, hogy Budapesten nagy érdeklődéssel és figyelemmel fogadták.⁶⁷ Jungerth úgy véli, hogy a revízióval kapcsolatos álláspontunk nem mond ellent a magyar érdekeknek, amennyiben kinyilvánítjuk, hogy a revízió megvalósítását csak akkor ellenezzük, ha fegyveres úton történik meg.

Jungerthet nagyon érdekelte több politikai kérdés, például kapcsolataink a kisantanttal, a Népszövetséggel kapcsolatos kérdések, a viszonyunk Németországgal stb. Mivel Jungerth ezeket a kérdéseket egy jövőbeni beszélgetés témájaként tette fel, nem véltem szükségesnek, hogy belemélyedjünk ebbe.

Ezután Jungerth azt kérdezte, hogy szerintünk mi motiválta Németországot, amikor elutasítván válaszolt balti javaslatunkra. Személyesen számára az érvek egyáltalán nem meggyőzőek, úgy véli, hogy javaslatunk teljes egészében megfelelt a német érdekeknek, és Németország azt olyan aduként használhatta volna, amely alátámasztja békepolitikáját. Jungerth egyenes kérdésére azt válaszoltam, hogy számomra nem világosak a német választ megalapozó motívumok. Jungerth óvatosan arra célzott, hogy a német választ Lengyelország befolyása alapozta meg.

Ezt követően nem politikai témákra tértünk át. Jungerth nagyon kért arra, hogy segítsek neki a szovjet gazdaság tanulmányozásában. Természetesen mindenfajta támogatást megígértem neki. Egyebek mellett megegyeztünk abban, hogy segítsek neki a megfelelő szakirodalom beszerzésében. Jungerth megjegyezte, hogy alapvetően velem szeretne kapcsolatban lenni, és arra számít, hogy ugyanolyan jóindulatúan fogok hozzá viszonyulni, mint más diplomatákhoz, mert úgy tudja, nagyra értékeli, hogy mindig készségesen teszek szívességet. [...] ⁶⁸

7 példányban:

1. – Litvinov elvtársnak
2. – Kresztyinszkij elvtársnak
3. – Karahan elvtársnak
4. – Szokolnyikov elvtársnak⁶⁹
5. – Sztomonjakov elvtársnak⁷⁰
6. – Bécsbe
7. – az irattárba

Stern

13. B. D. Rozenblum,⁷¹ a Külügyi Népbiztosság Gazdasági Osztálya vezetőjének levele Lengyel Gyulának,⁷² a Külkereskedelmi Népbiztosság Kereskedelmi Képviseletek Osztálya vezetőjének

Moszkva, 1934. május 26. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 010. op. 13. p. 81. gy. 1. l. 98.)

Titkos

1935. május 26.

Lorenc⁷³ elvtárs kérésére tájékoztatom, hogy közölhetjük a magyarokkal, hogy részünkről nincs ellenvetés a Budapest–Odessa közvetlen dunai összeköttetés felújításával szemben (természetesen csak abban az esetben, ha a magyaroknak vannak olyan hajóik, amelyekkel galaci átrakodás nélkül, a folyón és a tengeren is egyaránt hajózhatnak, amiben én személy szerint kételkedem). A dunai vízi út fejlesztését célszerűnek véljük, és szívesen odaadjuk a rendelkezésünkre álló rakományokat (magától értetődik, mindenfajta kötelezettség nélkül) a magyar hajóknak. Nem tartjuk célszerűnek ugyanakkor megállapodás megkötését a magyarokkal az Ausztriába és különösen a Csehszlovákiába irányuló tranzitszállítások elvégzéséről, mivel ezt a kérdést a közeljövőben a Csehszlovákiával folytatandó fontos kereskedelmi tárgyalásaink tárgyául szeretnénk meghagyni. Szintén nincs különösebb értelme egy olyan megállapodásnak, ami a Fiumén keresztül zajló tranzitszállítást szabályozná, mivel ebbe az irányba nem visznek rakományokat.

Ha a magyarok a dunai vízi szállítási útvonal kérdését szabályozó speciális megállapodás megkötését javasolnák, akkor Nyikolaj Nyikolajevics Kresztyinszkij kéri, hogy az egyezmény megkötése előtt egyeztessék a kérdést a Külügyi Népbiztossággal.

4 példányban:

1. – a címzettnek
2. – Kresztyinszkijnek
3. – Sternnek
4. – az irattárba

Elvtársi üdvözléssel: Rozenblum
a Gazdasági Osztály vezetője

14. D. G. Stern, a Külügyi Népbiztosság 2. Nyugati Osztálya vezetőjének feljegyzése a Jungerth-Arnóthy Mihály moszkvai követtel folytatott megbeszéléséről

Moszkva, 1934. június 2. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 010. op. 13. p. 81. gy. 1. l. 1–3.)

Titkos

1934. június 3.

Jungerth először is köszönetét fejezte ki azért a figyelemért, amit iránta és a felesége iránt tanúsítottam azzal, hogy a legutolsó csomagban küldtem nekik szovjet szerzők műveit. Meghatottak voltak a figyelem miatt. Ezek után kijelentette, hogy nem szeretne visszatérni Budapestre anélkül, hogy nincsenek ismeretei nemzetközi politikánk főbb tendenciáit illetően. Nagyon szeretne erről beszélgetni Litvinov elvtárssal Genfből való visszaérkezése után, és ha időben megtudta volna, hogy Litvinov elvtárs az elkövetkező 10–12 napban visszaérkezik, akkor megvárta volna őt. Mivel nem volt biztos abban, hogy találkozhat Litvinov elvtárssal,⁷⁴ szerette volna velem megosztani a felfogását, és meghallgatni a véleményemet több kérdésben. Magyarországot első-

sorban az érdeklő, hogy milyen a viszonyunk a békeszerződések revíziójával kapcsolatban. Azt válaszoltam neki, hogy álláspontunkat több nyilatkozatban is rögzítettük. Jungerth erre megjegyezte, hogy ő a következőképpen értelmezi az álláspontunkat. A Szovjetunió nem tagadja, hogy a békeszerződések Magyarország vonatkozásában igazságtalanok voltak, de ellenzi, hogy az egyezmények felülvizsgálatát fegyveres úton hajtsák végre. Megerősítettem neki ezt az álláspontot. Aztán Jungerth konstatálta, hogy a revízióval kapcsolatos politikánk semmilyen módon nem mond ellent a revízió megvalósításának katonai útját határozottan elutasító Magyarország politikájának, ha másért nem, hát azért, mert nincsenek erre reális lehetőségei.

A következő kérdés, ami Jungerthet érdekelt, az anchluss problémája. Hogyan viszonyulunk hozzá? Azt válaszoltam, hogy bennünket ez a kérdés közvetlenül nem érint, viszont negatívan viszonyulunk minden olyan jelenséghez, ami konfliktusokat vagy bonyodalmakat válthat ki. Jungerth erre kiemelte, hogy Magyarország negatívan viszonyul az anchlusshoz, nem érdekelt Németország megerősödésében, és meghatározatlan ideig előnyben részesítené a dolgok fennálló rendjének megőrzését.

Ezután Jungerth megkérdezte, hogyan viszonyulunk a kisantanthoz. Megjegyeztem, hogy nem egészen értem kérdése lényegét. Erre Jungerth pontosította a kérdést, és megkérdezte, hogy hoztunk-e már döntést a kapcsolatok felújításáról. Azt válaszoltam, hogy semmilyen új információval nem rendelkezem ebben a kérdésben. Jungerthnek arra a kérdésre, igaz-e, hogy garantálni kívánjuk a kisantant határait, azt feleltem, nem halottam arról, hogy ez a kérdés valaha is felmerült volna. Lemondtunk-e Besszarábiáról, ahogy ezt Titulescu kijelentette? Azt válaszoltam, hogy álláspontunk Besszarábia kérdésében változatlan maradt. Az a lényege, hogy elutasítjuk a kérdés eldöntését katonai úton, megtartva ugyanakkor korábbi álláspontunkat. Arra a kérdésre, hogy mikor születik döntés a Népszövetségbe való belépésünkről, azt feleltem, semmi konkrétat nem tudok mondani, és hogy álláspontunk a Népszövetséggel kapcsolatban megtalálható a megfelelő nyilatkozatokban.

Jungerth ezt követően nagyon hosszú ideig bizonygatta nekem, hogy lehetetlen az örökkévalóságig Magyarország jelenlegi határait megőrizni, mivel Budapest Csehszlovákia felől a tüzéség hatókörén belül fekszik. Biztos abban, hogy ha a nagyhatalmak nem fognak beavatkozni a dunai államok ügyeibe, akkor Magyarország békés úton megegyezhet a szomszédaival, és a határokat a gazdasági szükségszerűség és az etnográfiai megalapozottság szemszögéből fogják majd kijavítani. Jungerth megpróbálta a beszélgetést a Németországgal való viszonyunkra terelni. Néhány semmitmondó frázissal kitértem.

Jungerth megkérdezte, hogyan egyeztetjük össze elvi álláspontunkat a Népszövetség alapokmányának egyes cikkelyeivel, részben a döntőbíróaságról, a mandátumokról stb. Azt válaszoltam, hogy még nem tanulmányoztuk ezt a kérdést. Ezután Jungerth kijelentette: biztos abban, hogy nemzetközi politikánk nem fog károkat okozni Magyarországnak érdekeinek.

Ezzel a beszélgetés általános része be is fejeződött. Jungerth közölte, hogy Moszkvába történt elutazása előtt nem gondolta, hogy állandó követi minőségben fog itt maradni, de most már személyesen fogja javasolni a kormánynak, hogy őt nevezzék ki Moszkvába. A legfontosabb problémának a követségi épület kérdését látja. Láta a lengyel misszió épületét. Tüzetesen meg fogja tekinteni, de a legfontosabb feltétel az, hogy a fűtés megfelelően működjön, mivel ellenkező esetben nem tud majd ebben az épületben lakni.

Ezután Jungerth átnyújtotta nekem a Kresztyinszkij elvtárs nevére szóló személyes jegyzéket, amely azt a követelést tartalmazta, hogy a magyar misszió számára biztosítsuk a volt osztrák–magyar nagykövetség leningrádi épületéért járó kompenzáció megfelelő részét. A háború előtti költségvetés alapján Magyarország részesedési joga ebben az épületben 36,4% volt. A magyar kormány arra számít, hogy kompenzációként, térítésmentes használatra megkaphatja 99 évre a lengyel misszió épületét, továbbá 80 ezer rubelt kompenzációként a berendezésért. Közöltem Jungerthtel, hogy nem én foglalkozom ezzel a kérdéssel, és át fogom adni jegyzékét a rendeltetésének megfelelően. Jungerth megkért, hogy gyorsítsam meg a neki adandó választ, mivel mindenképpen úgy kell elutaznia Moszkvából, hogy birtokában van az épületről kötött megállapodás.

4 példányban:

David Stern

1. – az irattárba
2. – Kresztyinszkijnek
3. – Sztomonjakovnak
4. – Bécsbe

15. M. M. Litvinov külügyi népbiztos feljegyzése a Jungerth-Arnóthy Mihály moszkvai magyar követtel folytatott megbeszéléséről¹⁵
 Moszkva, 1934. június 17. (Gépelv másodlat. AVP RF, f. 010. op. 13. p. 81. gy. 1. l. 4.)

Titkos

Jungerth fogadása

1934. június 17.

Jungerth megkért, hogy nyilatkozzak külpolitikánkról, illetve a Németországgal, a kisantanttal és a békeszerződések revíziójával kapcsolatos álláspontunkról. Röviden kifejtettem neki a Németországgal kialakult kapcsolataink előzményét és kapcsolataink megváltozásának okait. Biztosítottam, hogy minket csak a béke megőrzése érdekel, és nem szándékozunk beavatkozni a Magyarország és a kisantant, vagy Magyarország és más államok közötti viszonyba. Mi magunk mindig a háború utáni békeszerződések ellen léptünk fel, mivel igazságtalannak tartottuk azokat, de amikor Németország az imperializmus és az agresszió útjára lépett, természetesen határozott álláspontot kellett elfoglalnunk általában Németországgal, illetve a békeszerződések revíziójának német értelmezésével kapcsolatban. Arra a kérdésre, hogy van-e valamilyen esélye Lengyelországnak tulajdonított tervnek, Magyarország és Románia egyesítéséről Károly perszónáluniója alatt, Jungerth azt válaszolta, hogy Magyarországon senki nem gondol erre, és hogy egy hasonló tervet abszolút megvalósíthatatlannak tart.

Jungerth úgy összegezte kijelentésemet, hogy semmi ok nincs a Magyarország és a Szovjetunió közötti konfliktusra, és hogy inkább összekötő pontokat lehet találni mindkét ország közt.

Jungerth megemlítette a követségi épület kérdését, amitől a misszió szeptemberi felállítása függ. Azt mondta, hogy tőlem Stern elvtárshoz fog menni, annak érdekében, hogy választ kapjon a lengyel misszió épületével és valamilyen klubhelyiséggel kapcsolatban. Kifejtettem abbéli meggyőződésemet, hogy ezt a kérdést rendezni fogják.

4 példányban:

Litvinov

1. – az irattárba

2. – Kresztyinszkij elvtársnak
3. – Sztomonjakov elvtársnak
4. – Stern elvtársnak

Jegyzetek

¹ A nemzetközi okmányok francia nyelvű címpéldányát ld. Magyar Országos Levéltár (MOL), K 70, 337. cs., 1940–II–1. t., 36–44. fol.

² Oroszul Arhiv vnyesnejj polityiki Rosszjiszkoj Federacii (AVP RF).

³ Erre ld. mindenekelőtt: *Pritz Pál*: Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–1936. Budapest, 1982. 141–149.; *A. I. Puskas*: Vnyesnyaja polityika Vengrii. April 1927 g. – fevral 1934 g. Moszkva, 1995. 244–298. A téma legteljesebb önálló feldolgozását ld. *Kolontári Attila*: A diplomáciai kapcsolatok felvétele Magyarország és a Szovjetunió között 1934-ben. In: *Múltunk*, 2004. 3. sz. 120–156.

⁴ Ld. az 1., 4., 11. és 15. sz. iratot.

⁵ Kivétel ezalól a 11. sz. irat, amelynek a levéltári jelzetét sem tudjuk megadni amiatt, hogy levéltári példányára nem bukkantunk rá, ezért azt kizárólag a nyomtatásban megjelent szövege alapján közöljük.

⁶ Ld. Dokumenti vnyesnejj polityiki SZSZSZR. T. XVII. 1 janvarja – 31 gyekabrja 1934 g. Glav. red. A. A. Gromiko. Moszkva, 1971. (A továbbiakban: DVP SZSZSZR) 106–107.

⁷ Az iratok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. Az orosz nyelvű iratokat saját fordításunkban tesszük közzé. A közismert politikusok nevéhez (pl. Horthy Miklós, Gömbös Gyula, Kánya Kálmán, Benito Mussolini, J. V. Sztálin, II. Károly román király stb.) nem írtunk jegyzetet.

⁸ Szuric, Jakov Zaharovics (1882–1952) szovjet diplomata. 1923-tól 1934-ig ankarai követ, 1934–1937 között berlini, majd 1937–1940 között párizsi nagykövet.

⁹ Jungerth-Arnóthy Mihály (1883–1957) magyar diplomata. 1923–1933 között a tallinni (revali) képviselő ügyvivője, Finnországba, Lettországba és Litvániába is akkreditálva. 1928-ban a követség áttelepült Helsinkibe, s ettől kezdve onnan látta el a magyar képviseletet a balti államokban. 1933. november 16-tól 1935. május 7-ig az ankarai követség vezetője. 1934. április 26-tól kettős megbizatással Magyarország képviseletét is ellátta a Szovjetunióban. 1935. május 7-től 1939. március 1-jéig moszkvai követ. 1939–1944 között szófiai követ. Életrajzát részletesen ld. *Jungerth-Arnóthy Mihály*: Moszkvai napló. Sajtó alá rendezte és szerk. Sipos Péter – Szűcs László. Budapest, 1989. 5–49.

¹⁰ Megjelent: DVP SZSZSZR. 41–43.

¹¹ Tahy László (1881–1940) magyar diplomata. 1924. május 11-től 1933. november 7-ig ankarai követ.

¹² Rüstü Aras, Tevfik (1883–1972) török diplomata. 1925–1938 között külügyminiszter.

¹³ Vö. *Jungerth-Arnóthy*: i. m. 53–54.

¹⁴ Erre ld. *Jungerth-Arnóthy*: i. m. 58–63.

¹⁵ Litvinov, Makszim Makszimovics (1876–1951) szovjet diplomata. 1921–1930 között külügyi népbiztoshelyettes, majd 1930-tól 1939-ig külügyi népbiztos. 1933. december 3–5. között tárgyalásokat folytatott Mussolinival Rómában, melyek célja a szovjet–olasz és a szovjet–török viszony megvitatása volt. Az olasz kormányfő felvetette a Magyarország és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok rendezésének szükségességét is. Erre ld. Moszkva–Rim. Polityika i diplomatijja Kremlja 1920–1939. Szbornyik dokumentov. Otv. szoszt. I. A. Hormacs. Moszkva, 2003. 332–338.

¹⁶ A Magyarország és a Szovjetunió közötti török közvetítési kísérletekre részletesen ld. *Kolontári Attila*: A magyar–szovjet viszony alakulása 1925 és 1934 között. In: *A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kara Társadalomtudományi Tanszékének közleményei*. 5. köt. Szerk. Kolontári Attila. Szekszárd, 2002. 76–83.

¹⁷ Karahan, Lev Mihajlovics (1889–1937) szovjet diplomata. 1923–1927 között pekingi követ, 1925–1934 között külügyi népbiztoshelyettes, majd 1934-től 1937-ig ankarai követ.

¹⁸ Kresztyinszkij, Nyikolaj Nyikolajevics (1883–1938) szovjet diplomata. 1922-től 1930-ig a Szovjetunió berlini nagykövete. 1930–1937 között a külügyi népbiztos első helyettese.

¹⁹ Patyomkin, Vlagyimir Petrovics (1874–1946) szovjet diplomata. 1932–1934 között római, 1934–1937 között párizsi nagykövet, majd 1937-től 1940-ig külügyi népbiztoshelyettes.

²⁰ Makszim Makszimovics Litvinov külügyi népbiztosról van szó.

²¹ Valójában négy dokumentumról van szó. 1924. szeptember 12-én a magyar és a szovjet diplomácia képviselői két nemzetközi egyezményt írtak alá a két ország közötti kapcsolatok rendezéséről. Az első egy szeptember 5-ére datált, 6 cikkelyből álló egyezmény a diplomáciai és konzuli kapcsolatok felvételéről, a második egy szeptember 12-i dátumú, 12 cikkelyből álló szerződés a két ország közötti diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok modalitásairól. A felek emellett egy bizalmas levélváltás (2 db levél) keretében megállá-

podtak külképviseleteik személyi létszámának kölcsönös korlátozásáról. Erre részletesen ld. *Kolonári Attila*: Magyar–szovjet tárgyalások a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok felvételéről (Berlin, 1924). In: Kutatási Füzetek. 5. sz. A Janus Pannonius Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskolájának közleményei. Szerk. Ormos Mária – Kánya József – Pilkhoffer Mónika. Pécs, 1999. 3–29.

²² A csatolmányokat nem közöljük.

²³ Oroszul „Kollegija NKID”. A Külügyi Népbiztosság legfőbb kollektív döntéshozó szerve, amelynek tagja ekkor a külügyi népbiztos és három helyettese volt.

²⁴ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

²⁵ Vlagyimir Petrovics Patyomkin római nagykövetről van szó.

²⁶ A feltehetőleg 1934. január 20-án véglegesített magyar egyezménytervezet 11 cikkelyt tartalmazott. Az 5. cikkely kimondta, hogy a két kormány haladéktalanul intézkedéseket hoz annak érdekében, hogy a két ország közt mielőbb újraindulhasson a posta-, távíró- és szikratávíró-forgalom. A 6. cikkely értelmében a két kormány kötelezte volna magát arra, hogy egymás diplomáciai képviselői részére egy előre meghatározott bérleti díj ellenében alkalmas épületet bocsátanak rendelkezésre. A 7. cikkely rögzítette volna a moszkvai magyar és a budapesti szovjet követség azon jogát, hogy a követségek karbantartásához szükséges anyag-szereket vám- és illetékmentesen bevihesse. A 8. cikkely kimondta, hogy mindkét képviselőnek jogában áll használnia a tartózkodási állam nyilvános posta-, távíró- és szikratávíró-állomásait. Az egyezménytervezet francia nyelvű szövegét ld. MOL, K 64, 60. cs., 1934/24. t., 133–139. fol.

²⁷ A magyar egyezménytervezet 9. cikkelye korlátozta volna a diplomáciai futárok által felvehető csomag maximális súlyát és a diplomáciai futárposta útvonalát. A 10. cikkely kimondta, hogy a kormányok nem nevezhetik ki a másik állam jelenlegi vagy egykori állampolgárát a diplomáciai képviselő tagjának. A 11. cikkely rögzítette, hogy a két állam diplomáciai képviselőit tagjai nem avatkozhatnak bele a másik állam belügyeibe.

²⁸ Megjelent: DVP SZSZSZR. 71–73.

²⁹ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

³⁰ A betegségéből felépült Patyomkin és Jungerth január 27-én találkozott egymással. Erről nem maradt fenn primer forrás, az ott elhangzottakat ugyanakkor Jungerth részletesen rögzítette naplójában. Ld. *Jungerth-Arnóthy*: i. m. 86.

³¹ Ld. a 2. sz. iratot

³² Az említett bilaterális nemzetközi egyezményeket valójában 1924. szeptember 12-én írták alá. Erre ld. a 21. sz. jegyzetet.

³³ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

³⁴ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

³⁵ Hassel, Ulrich (1881–1944) német diplomata. 1932–1938 között római nagykövet.

³⁶ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

³⁷ Chambrun, Charles (1875–1952) francia diplomata. 1933–1934-ben római nagykövet.

³⁸ 1933. szeptember 2-án Olaszország és a Szovjetunió barátsági, megneemtámadási és semlegességi egyezményt kötött Rómában, amelyben kötelezettséget vállaltak arra, hogy nem vesznek részt egymás ellen irányuló háborúban, és semlegességet tanúsítanak abban az esetben, ha a másik felet támadás érné egy harmadik állam részéről. Az egyezmény szövegét ld. Moszkva–Rim. i. m. 330–332.

³⁹ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

⁴⁰ A kihagyott részben a magyar–olasz kapcsolatokról esik szó.

⁴¹ A következményekre ld. a 8. sz. iratot.

⁴² Rubinyin, Jevgenyij Vlagyimirovics (1894–1981) szovjet diplomata. 1928–1935 között a 3. Nyugati Osztály vezetőjének titkára, majd az osztály vezetője.

⁴³ Az előzményekre ld. a 7. sz. iratot.

⁴⁴ A kihagyott részben a magyar–osztrák kapcsolatokról esik szó.

⁴⁵ Petrovskij, Adolf Markovics (1887–1938) szovjet diplomata. 1933–1934-ben bécsi követ, 1934. április 9-től 1934. december 23-ig Budapestre is akkreditálva.

⁴⁶ Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986) szovjet politikus. 1931–1941 között a Népbiztosok Tanácsának elnöke, egyben 1939–1949 között külügyi népbiztos (1946-tól külügyminiszter).

⁴⁷ Kaganovics, Lazar Mojszejevics (1893–1991) szovjet politikus. 1928–1939 között az OK(b)P KB titkára, 1930–1957 között az OK(b)P (majd SZKP) KB Politikai Bizottság (illetve Elnökség) tagja.

⁴⁸ Az irat eredeti levéltári példányára nem bukkantunk rá. Megjelent: DVP SZSZSZR. 266–270.

⁴⁹ A kihagyott részben az osztrák–szovjet kapcsolatokról esik szó.

⁵⁰ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

⁵¹ Csernyjak, Ilja Mihajlovics: 1934–1935-ben a TASZSZ bécsi kirendeltségének vezetője.

⁵² Presseempfang beim Sowjetgesandten Petrowskij. Russland und die Revision. *Pester Lloyd*, 1934. április 12. 6.

⁵³ Az első szovjet követ első napja Budapesten. *Pesti Napló*, 1934. április 6. 11.

⁵⁴ Megérkezett Budapestre az első szovjet követ. *Magyarország*, 1934. április 6. 4.

⁵⁵ Erre ld. A láthatatlan gárda. *Új Lap*, 1934. április 6. 1.; Megjött a szovjet követ Bécsből. Luxusautón jár, díszszobában lakik. *Nemzeti Újság*, 1934. április 6. 3.; Borbély Zoltán: A sötétben bujkáló ellenforradalmár módjára percről-perce követték Budapesten Petrovszki Adolfot, aki kilenc napot töltött itt, de nem maradt semmi gazdasági eredmény a szovjet követ nyomában. *Nemzeti Újság*, 1934. április 15. 3–4.; Petrovszki Adolf szovjet követ Magyarországra érkezett és 8–10 napot tölt Budapesten. *Új Nemzedék*, 1934. április 6. 8.

⁵⁶ Vö. Péter János: Az első szovjet követségi sajtókonferencia Magyarországon. *História*, 1979. 3. sz. 7–8. A napilapok tudósításai közül ld. Sajtófogadáson Petrovszkij szovjet követnél. *Pesti Napló*, 1934. április 12. 9.; A magyar–orosz érdekkapcsolatok. Petrovszky Adolf bemutatkozott a magyar sajtó képviselői előtt. *Friss Újság*, 1934. április 12. 9.; Sajtófogadás az orosz szovjet követnél. *Népszava*, 1934. április 12. 2.

⁵⁷ J. V. Sztálinnak az OK(b)P XVII. kongresszusán, 1934. január 27-én elmondott beszédéről van szó, melyben a pártvezető kijelentette, hogy a Szovjetunió nem ismeri el a versailles-i békerendszert, ugyanakkor nem ért egyet azzal sem, hogy a revízió nevében újabb háborút robbantsanak ki. Erre részletesen ld. Otcsoťnij doklad tov. Sztalina XVII-omu szjezdu partyii o raboty CK VKP(b). *Izvesztyija*, 1934. január 28. 1–5.

⁵⁸ Hory András (1883–1971) magyar diplomata. 1927–1933 között római követ. 1934. március 17–1935. április 4. között a külügyminiszter állandó helyettese. 1935–1939 között varsói követ.

⁵⁹ Jambrekovich László (1874–?) diplomata. 1933–1938 között a Külügyminisztérium Protokollosztályának vezetője.

⁶⁰ Serédi Jusztinián (1884–1945) katolikus főpap. 1927-től haláláig esztergomi érsek.

⁶¹ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

⁶² Kobr, Miloš (1878–?) csehszlovák diplomata. 1933–1939 között budapesti követ.

⁶³ Fierlinger, Zdeněk (1891–1976) csehszlovák diplomata. 1932–1936 között bécsi, 1937–1939 és 1942–1945 között moszkvai követ.

⁶⁴ Stern, David Grigorjevics (1900–1937) szovjet diplomata. 1932–1937 között a Külügyi Népbiztosság 2. Nyugati Osztályának vezetője.

⁶⁵ Az üzletemberekből és gazdasági szakemberekből álló magyar kereskedelmi delegáció 1934. május 23–június 17. között látogatott a Szovjetunióba.

⁶⁶ Az 1930-as évek elején még minden bizonnyal több száz egykori első világháborús magyar hadifogoly élt a Szovjetunióban. A helyzetükre részletesen ld. *Petrák Katalin*: Magyarok a Szovjetunióban 1922–1945. Budapest, 2000. 214–224.

⁶⁷ Erre ld. a 11. sz. iratot.

⁶⁸ A kihagyott részben arról esik szó, hogy a szovjet diplomata bemutatta Jungert a Külügyi Népbiztosság munkatársainak.

⁶⁹ Szokolnyikov, Grigorij Jakovlevics (1888–1939) szovjet diplomata. 1933–1934-ben külügyi népbiztoshelyettes.

⁷⁰ Sztomonjakov, Borisz Szpiridonovics (1882–1941) szovjet diplomata. 1934–1938 között külügyi népbiztoshelyettes.

⁷¹ Rozenblum, Borisz Danyilovics (1900–1938) szovjet diplomata. 1931–1938 között a Külügyi Népbiztosság Gazdasági Osztályának helyettes vezetője, majd vezetője.

⁷² Lengyel Gyula (1888–1941) közgazdász, gazdaságpolitikus. A Tanácsköztársaság idején pénzügyi népbiztos. 1930-tól Moszkvában élt, ekkortól 1937-ig a Külkereskedelmi Népbiztosság Kereskedelmi Képviselői Osztályának vezetője, majd az Exportfőosztály helyettes vezetője.

⁷³ Lorenc, Ivan Leopoldovics (1890–1941) szovjet diplomata. 1932–1935 között a Külkereskedelmi Népbiztosság Kereskedelempolitikai Osztályának vezetője.

⁷⁴ Ld. a 15. sz. iratot.

⁷⁵ Megjelent: DVP SZSZSZR. 399–400.